

Филип Де СЮРЕМЕН

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ РЕЛІГІЇ У СВІТСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ

Я вирішив говорити сьогодні про місце основ релігії в освіті й, зокрема, в системі світської освіти Франції. Франція вирізняється у цьому відношенні серед інших країн Європи, але її досвід може служити прикладом для інших країн. Дехристиянізація, дедалі відчутніше ігнорування релігійних устоїв нашої цивілізації – ці явища спостерігаються як тут, так і у Франції, й попри те, що викликані різними причинами, чинять схожі наслідки. Нагадаю коротко, в якому контексті відбувалося становлення світськості у Франції, щоб потім перейти до теперішньої ситуації. Зараз конфлікти дещо повщухали, але ми тим не менш усвідомлюємо необхідність запровадження поняття релігії в систему освіти, через усвідомлення загрози фундаменталізму, яка нависла над цим кліматом толерантності: подвійний виклик, адже він вимагає жорсткого захисту толерантності, а відтак і неухильного відстоювання світськості.

Клімат толерантності, який панує зараз у Франції, хоча він і не є ідеальним, увінчав собою довготривалий процес у країні, яка зазнала релігійних війн, революцій зі всіма її позитивними нововведеннями та зловживаннями, гіркого конфлікту між двома Франціями : клерикальною – улюбленою дочкою Церкви – і Францією, народженою революцією, – наслідки якого й досі не повністю подолані у Франції. Знадобився певний час на те, щоб основні принципи Декларації прав людини і громадянина, проголошені 1789 року, свобода віросповідань – 1791 року, відокремлення Церкви від Держави – 1795 року, почали реально діяти. Заслуга у цьому значною мірою належить школі у тому вигляді, якого вона набула після реформи Жюльє Феррі, що він її здійснив, нагадаю, скориставшись з досвіду шкіл єзуїтів XVII – XVIII століть. За цією самою моделлю згодом були побудовані наполеонівські ліцеї, і сучасні школи також засновані на ній.

Принципи світськості, фундаментальна рівність між людьми та обов'язкова солідарність між ними більше не є питанням: саме тоді, коли християнська демократія була найвпливовішою у Франції, конституція 1946 року проголосила, що IV-та Республіка буде світською державою. Суперництво між публічною та релігійною освітою, яке свого часу спричиняло масові демонстрації у Франції, відійшло тепер у минуле. Релігійні навчальні заклади насправді не дуже відрізняються від світських. Сьогодні обидві сторони породжують, здебільшого, агностиків, які через своє невігластво залишаються беззахисними або скептично налаштованими щодо вимог різного роду фундаменталістів.

І ось тепер Міністерство національної освіти, зокрема, міністр Жак Ланг, якого аж ніяк не можна звинуватити у надмірному захопленні релігією, розмірковує над тим, як поновити викладання основ релігії. Щоб подолати амнезію сучасної молоді, яка стає дедалі більше відрізаною від своїх релігійних, а відтак і культурних, і інтелектуальних коренів, а згодом може стати взагалі чужою для власної цивілізації, нездатною до того ж зрозуміти інші цивілізації, з якими вона співіснує : християн, мусульман, євреїв, які складають національну спільноту, цілісність якої мусимо зберегти.

Отже, філософ Режіс Дебре отримав доручення підготувати доповідь про викладання релігії у світській школі, про що десять років тому годі було й думати. У цій доповіді подається відвертий аналіз сучасної кризи і пропонуються розумні, але, відверто кажучи, важкі для здійснення рішення. Він засуджує «розрив між ланками національної та європейської пам'яті, коли необізнаність у релігії робить геть незрозумілими, більше того, нецікавими такі речі, як, наприклад, тимпани собору у Шартрі, розп'яття у Тінторе, «Дон Жуан» Моцарта, «Страсний тиждень» Луї Арагона.

Релігійні свята втратили для багатьох будь-яке значення. Трійця асоціюється тепер зі станцією метро. Отже, маємо «спрошення та знебарвлення нашого повсякдення», небезпеку роздроблення суспільства, утрату спільних цінностей в умовах руйнації орієнтирів та все більшої диверсифікації релігійних уподобань в умовах країни, широко відкритої для іммігрантів ззовні. Сьогодні ми можемо радше говорити про релігійну безкультурність.

Зникнення колишніх векторів трансляції знань, ерозія церковних та сімейних устоїв, традиційних укладів призводять до того, що суспільні структури перестають виконувати свою роль. «Цей процес перенесення заряду від приватного сектору до школи для всіх» почав вимальовуватись близько 30 років тому, тобто разом з виведенням з освітнього процесу класичних гуманітарних наук, появою нової демографії, що, завдяки розвитку нових технологій та швидкому розповсюдженню інформації, сприяло виникненню нового підходу у ставленні до реальності. Цей новий підхід ставить простір над часом, миттєве над вічним. Історія релігій, підкреслює Режіс Дебре, допоможе студентам уникнути «конформістського засліплення тим або іншим образом, одурманювання рекламою, виснаження в комп'ютерних перегонах..., зрештою, уникнути тюрми сьогодення».

Отже, діагноз зрозумілий, але засоби лікування залишаються невизначеними. Запровадження основ релігієзнавства до освітньої системи передбачає мобілізацію та підготовку викладачів майже за всіма предметами, адже мова йде не про те, щоб зробити викладання релігії окремим предметом. Це справа курсів з релігії у світських школах для віруючих, які відвідують їх за власним бажанням, бо ці курси не фігурують у загальній програмі. Противників буде чимало: дехто з викладачів говоритиме, що знаходиться тут «не для того, щоб викладати катехізис». Найнепримиренніші з віруючих виступатимуть проти нейтрального викладення релігії. Але суть питання полягає у тому, що викладання основ релігії не повинно бути релігійною освітою. Безсторонність, яка вимагатиметься від державної школи, буде для цієї останньої важким випробуванням. Але ж вона необхідна: «Висилка релігієзнавства за мурі раціональної та політично контрольованої трансляції знань спричиняє подальшу патологізацію цієї сфери замість її оздоровлення. Ринок речей, які легко беруться до віри, преса та книгарні самі роздувають хвилі хаотичного та ірраціоналістичного. ... Об'єктивне та ґрунтовне знання Святого Письма, а також власних традицій надихає значну кількість молоді на те, щоб похитнути опіку фанатичних авторитетів, які часто-густо є людьми неосвіченими або некомпетентними.»

Саме у цьому полягає гострий сенс деонтології освіти : «дати знання тієї або іншої реальії чи доктрини – це одне, а сприяти

поширенню норми або ідеалу – інше. Характеризувати історичний контекст, залишаючи поза увагою духовність, яка його наповнює – це позбавляти останню її життєвої сили. Це знання повинно бути доступним для розуміння пересічним учнем, але ні в якому разі не бути симпліфікованим».

Значною мірою ми тут апелюватимемо до відповідальності викладачів, закликатимемо їх подолати власну непевність та стриманість. Утім, насамперед, йтиметься про утвердження такої світськості, яка б гарантувала беззастережне додержання толерантності з найрішучішим відстоюванням нейтральності. Адже нам доведеться мати справу з найнебезпечнішим фундаменталізмом, мусульманським інтегризмом сьогодні та невідомо яким іншим завтра, і ми маємо, незважаючи на це, забезпечити повагу до переконань кожного. Християнські школи на Середньому Сході завжди були і є по сей день гарним прикладом : саме в них хочуть навчатися – чи то в Туреччині, чи в Єгипті, Лівані, Ізраїлі та Палестині, – й дуже часто навчаються лише мусульмани.

Переконати в тому, що релігії мають сприйматися і цінуватися за те краще, що їх вирізняє, – це та відповідальність, яка частково покладається також на освіту. Так, у Франції поділ на національні спільноти розглядається як небезпека. Необхідно якнайширше «повідчиняти вікна» й не допустити, щоби хтось замикався у собі. Як висловився великий перський містик Джаладдін Румі, чим більше дім має вікон, тим яскравіше сяє він уночі.